

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ КРАЇН ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ

FEATURES OF THE NATIONAL PATRIOTIC TRAINING OF MILITARY OFFICERS OF THE COUNTRIES OF THE NORTH ATLANTIC ALLIANCE

Чупрій Л.В.,

*доктор політичних наук, професор,
старший науковий співробітник*

*Науково-дослідного центру «Інститут соціально-правових та політичних досліджень
імені Олександра Яременка»,*

*професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Державного податкового університету*

Сіра О.В.,

кандидат філософських наук,

*завідувач відділу науково-методичного забезпечення європейської інтеграції,
інформаційної та етнополітики*

*Науково-дослідного центру «Інститут соціально-правових та політичних досліджень
імені Олександра Яременка»*

В статті аналізуються особливості національно-патріотичної підготовки військовослужбовців країн Північноатлантичного Альянсу. Підкреслюється, що в більшості армій НАТО виховна робота акцентується на формуванні та розвитку в військовослужбовців високих військово-професійних якостей, почуття патріотизму, дотримання морально-етичних норм у військовому колективі, що закріплені у військовій присязі та етичному кодексі Збройних сил цих країн. Вказується, що в Північноатлантичному альянсі на сьогодні уніфіковано проведення виховної та морально-психологічної підготовки військовослужбовців, включаючи формування національно-патріотичного виховання у військових колективах. Зазначається, що при вихованні патріотизму в Збройних силах країн НАТО велика увага приділяється пропаганді, спрямованій на підвищення рівня бойової готовності та розвитку необхідних навичок для захисту країни. Цьому сприяють знання про військові традиції, такі як відданість своєму виду Збройних сил, роду військ, частині чи підрозділу, а також впровадження нових армійських звичаїв для подолання консервативності та стереотипності мислення. Підкреслюється, що на практиці спостерігаються певні відмінності щодо підготовки військовослужбовців у різних країнах. Наприклад, у французькій армії наголос робиться на курсовому підході до навчання та виховання, з активною участю громадянських фахівців. Велика Британія визначається індивідуальним підходом до виховання, з урахуванням особистісного характеру та індивідуалізацією процесу формування морально-бойового духу. У Німеччині ключовим аспектом є психологічна адаптація майбутніх офіцерів до умов сучасних збройних конфліктів. США виокремлюються багаторівневою системою навчання та виховання для офіцерів.

Ключові слова: національно-патріотична підготовка військовослужбовців, національні цінності, зарубіжний досвід, США, Франція, Німеччина, Великобританія, Ізраїль.

The article analyzes the peculiarities of national-patriotic training of military personnel of the countries of the North Atlantic Alliance. It is emphasized that in most NATO armies, educational work is focused on the formation and development of high military professional qualities, a sense of patriotism, and compliance with moral and ethical norms in the military team, which are enshrined in the military oath and the code of ethics of the Armed Forces of these countries. It is indicated that educational and moral and psychological training of military personnel, including the formation of national and patriotic education in military teams, is currently unified in the North Atlantic Alliance. It is noted that during the education of patriotism in the Armed Forces of NATO countries, great attention is paid to propaganda aimed at increasing the level of combat readiness and developing the necessary skills for the defense of the country. This is facilitated by knowledge of military traditions, such as loyalty to one's type of Armed Forces, military branch, unit or unit. It is noted that in practice there are certain differences in the training of military personnel in different countries. For example, in the French army, emphasis is placed on a course approach to training and education, with the active participation of civilian specialists. Great Britain is defined by an individual approach to education, taking into account the individual character and individualization of the process of formation of morale and fighting spirit. In Germany, a key aspect is the psychological adaptation of future officers to the conditions of modern armed conflicts. The USA is distinguished by a multi-level system of training and education for officers.

Key words: national-patriotic training of servicemen, foreign experience, USA, France, Germany, Great Britain, Israel.

Вступ. Україна на нинішньому етапі переживає повно штабне вторгнення з боку російської федерації, яка впровадила хаос в усю конструкцію післявоєнної побудови Європи. Агресор використовує новий формат ведення війни, сподіваючись уникнути відповідальності за життя людей,

зруйновані оселі та промисловість України, яка не бажає йти у фарватері політики РФ. Дипломатична, консультативна та фінансова допомога з боку наших партнерів та санкції проти РФ є значним фактором впливу, але необхідно застосування ще більш потужних заходів впливу на РФ та

надання Україні більших спроможностей для оборони своєї землі та повітря. Відтак в цих складних умовах змістом національної безпеки України та наших Збройних сил в першу чергу є захист держави та її політичних інститутів, а також прав і свобод людини і громадянина, матеріальних і духовних цінностей суспільства. Збройні сили України сьогодні проявляють високий рівень стійкості та патріотизму, обороняючи та поступово повертаючи тимчасово окуповані українські території. Відтак в цих умовах потрібно посилювати національно-патріотичне виховання громадян України. Згідно з Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей. Однією з головних умов перемоги над мілітарно сильнішим імперіалістичним ворогом є стійке усвідомлення громадянином України своєї приналежності до української нації, наявності стійкого україноцентричного світогляду, національних цінностей та високий рівень патріотизму [1, с. 466].

Значну військову та гуманітарну допомогу для перемоги над російським агресором нам надають також члени Північноатлантичного Альянсу. Вони мають значний досвід національно-патріотичної підготовки військовослужбовців збройних сил, який ми й повинні дослідити.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Національно-патріотичне виховання досліджували такі науковці, як Гай-Нижник П., Рондзістий Т., Бех С. М., Чупрій Л. В., Стукан С. О., Сіра О. В., Тимчик М., Линник А., Гуляєв А. та інші. Зарубіжний досвід національно-патріотичної підготовки військовослужбовців вивчали такі дослідники, як Джурі І., Уткін В. Є, Герасименко М. В., Гангал А. В., Стукан С. О., Агаєв Н. А., Кокун О. М., Пішко І. О., Ананьїн В. О., Горлинський В. В., Пучков О. О., Романенко В. П., Лозінська Н. С. та інші.

Формулювання цілей статті та виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Метою статті є дослідження особливостей національно-патріотичної підготовки військовослужбовців країн Північноатлантичного альянсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні Україна активно прагне до входження

в Північноатлантичний альянс, для чого важливо запроваджувати в вітчизняних збройних силах відповідні стандарти НАТО. Дуже важливо також досліджувати досвід морально-психологічного забезпечення та національно-патріотичної підготовки військовослужбовців країн Північноатлантичного альянсу. Слід зазначити, що в Північноатлантичному альянсі на сьогодні уніфіковано проведення виховної та морально-психологічної підготовки військовослужбовців, включаючи формування національно-патріотичного виховання у військових колективах. Ці процеси відбуваються за єдиною моделлю. Не зважаючи на те, що альянс має спільні підходи, в арміях країн-учасниць НАТО питання виховання військовослужбовців та формування їх патріотичної культури регламентуються відповідно до внутрішніх нормативних актів [2, с. 4].

Виховання військовослужбовців та майбутніх офіцерів у різних арміях має спільні риси, зокрема у формуванні патріотизму у військових колективах. Патріотичне виховання включає різноманітні напрями, такі як державно-правовий, нормативно-регулятивний, духовний (релігійний), культурний, морально-психологічний, а також організацію здорового способу життя та інші. Незважаючи на схожість загального змісту виховання, відмінності проявляються у пріоритетах, цілях і завданнях через історико-культурні традиції, роль збройних сил у суспільстві, спосіб життя та формування армії кожної держави. Зміст виховання визначається цілями внутрішньої та зовнішньої політики, національними інтересами держави [2, с. 6]. (табл. 1).

Розглянемо досвід ключових країн Північноатлантичного альянсу. Так забезпечення моральних якостей військовослужбовців є ключовим аспектом державної політики Сполучених Штатів. Основною метою громадянської освіти та патріотичного виховання в армії США є формування національної та державної самосвідомості, гордості за службу в Збройних силах як символу демократії у всьому світі, а також лояльності до уряду та Президента країни.

Таблиця 1

Особливості патріотичного виховання в арміях країн НАТО та Ізраїлю

Англія	Німеччина	Ізраїль	США
Пропаганда особливої місії країн, миротворчої ролі у Західній Європі	Формування високої політичної свідомості, критичного мислення, відповідальності за країну	Виховання елітних представників молоді, які мають високий інтелект і віддані ідеалам держави Ізраїлю	Формування уявлень про велику місію США, відповідальність їхньої країни у світовому масштабі

При аналізі цілей підготовки військовослужбовців у армії США визначається основна мета виховання: створення та розвиток особистості американського військовослужбовця як громадянина-патріота США та професійного воїна, який постійно прагне до самовдосконалення. Це сприяє формуванню високої політичної культури у військових колективах [3, с. 18].

Мета розглядається як провідний системоутворюючий фактор у системі патріотичного виховання. В Збройних силах США виховна робота акцентується на формуванні та розвитку в військовослужбовців військово-професійних якостей, почуття патріотизму, дотримання морально-етичних норм у військовому колективі, що закріплені у військовій присязі та етичному кодексі Збройних сил США.

Суб'єктами виховання особового складу американської армії є різноманітні державні та громадські структури США, такі як органи законодавчої і виконавчої влади, мережі радіо– та телевізійних компаній, редакції газет і журналів, інформаційні агентства, а також центри кіномистецтва та розваги. Проте найбільш прямим суб'єктом патріотичного виховання для військовослужбовців є військово командування, яке діє через апарат Міністерства оборони США. У системі виховання задіяні окремі підрозділи, установи та індивідуальні члени, такі як рядові, сержанти, уорент-офіцери, офіцери, цивільний персонал та члени сімей військовослужбовців.

Підходи до вирішення освітніх завдань у Збройних силах США визначаються командним складом, який має певну вільність у виборі та застосуванні різноманітних форм, методів та засобів виховання. Серед них можуть бути і пряма реклама з упередженням на ключових американських політиків, які відіграли значну роль у формуванні американської державності. Так, наприклад, на кораблі «Теодор Рузвельт» розташований плакат із написом: «Офіцери і команда пишаються своїм кораблем, який отримав ім'я на честь великого американця» [4, с. 21].

У сфері патріотичного виховання військовослужбовців США акцентується на декількох ключових напрямках:

- а) формування та розвиток високих професійних якостей серед військовослужбовців;
- б) виховання любові до рідної країни;
- в) стимулювання позитивної мотивації до військової служби, активне просування ідеї військової кар'єри;
- г) морально-етичне виховання військовослужбовців;
- д) формування високого корпоративного духу;
- е) популяризація здорового способу життя;
- є) активне фізичне виховання [5, с. 37].

В процесі патріотичного виховання в армії США застосовуються різноманітні педагогічні

методи, такі як переконання, приклад, матеріальне і моральне стимулювання, а також примус [6, с. 8].

У патріотичному вихованні в американській армії відіграють важливу роль такі засоби, як цивільна і військова преса, різні культурні установи (музеї, клуби, бібліотеки, тощо), а також художня, військово-історична і мемуарна література. Активно застосовуються методичні розробки, довідники та плакати. Загалом, система патріотичного та громадянського виховання в армії США має високорозвинену матеріальну базу: у Збройних силах США діє понад 1800 періодичних видань з загальним тиражем понад 10 мільйонів примірників, що перевищує 3 одиниці друкованої продукції на кожного американського військовослужбовця [2, с. 5].

Також можна зазначити, що існуюча система патріотичного виховання та громадянської освіти в американських збройних силах ефективно відповідає сучасним вимогам країни і відповідає її потребам у створенні патріотично налаштованої та добре організованої армії.

Аналізуючи досвід інших членів Північно-атлантичного альянсу, зокрема Німеччини, слід зазначити що тут спостерігається інший підхід до визначення ключових завдань в сфері патріотичного виховання, ніж у деяких інших країнах НАТО. Важливим аспектом цього підходу є мотивація особистого соціального внеску у повсякденну службу, яка може бути актуальною як у мирний, так і в воєнний час. Освітня та виховна робота в Збройних силах Німеччини ґрунтується на знаннях та уявленнях, з якими призовник приходить у Бундесвер. Ця робота сприяє розвитку особистості та спрямована на наближення її до ідеалу військовослужбовця, який закріплений у суспільній свідомості.

У збройних силах виховання визначається як усвідомлений вплив на духовні та фізичні сили військовослужбовця для формування його характеру та здатностей для виконання завдань як у мирний, так і в воєнний час. Мета і методи громадянського виховання базуються на Конституції ФРН і є добре відомими. Завдання виховання військовослужбовців включають формування волі до захисту батьківщини та готовності пожертвувати власними інтересами на користь суспільства. Також виховання (самовиховання) націлене на зміцнення порядку, дисципліни, товариської єдності, а також розвиток взаємної довіри та відчуття відповідальності за співпрацю [7, с. 55].

Інша потужна країна НАТО – Франція має гнучку та динамічну систему загальнонаціональної військової повинності. Ця система включає різні форми військової та громадянської служби, що дозволяє враховувати історико-географічні особливості країни та наявні трудові ресурси. Одним із важливих аспектів цієї системи є вирі-

шення проблем патріотичного виховання та громадянської освіти для особового складу французької армії.

Виховну та просвітницьку функцію в цій країні виконує Служба інформації й суспільних відносин Збройних сил Франції (створена при Міністерстві оборони в жовтні 1969 р.). Вона відповідає за пропаганду військової політики Франції, висвітлює діяльність Збройних сил, зміцнює зв'язки між армією та суспільством, а також обробляє та поширює різноманітну інформацію, включаючи військову періодику, кінофільми та інші матеріали.

У Франції виховну та просвітницьку функцію виконує Служба інформації й суспільних відносин Збройних сил, яка функціонує з 1969 року. Ця служба відповідає за пропаганду військової політики Франції, популяризує діяльність Збройних сил, зміцнює зв'язки між армією та суспільством, а також обробляє та поширює різноманітну інформацію про силові структури Франції, включаючи військову періодику, кінофільми та інші матеріали [6, с. 11].

В галузі виховної роботи серед військовослужбовців значну роль відіграють офіцери суспільних відносин. Вони допомагають у організації виховного процесу, загальноосвітньої та професійної підготовки військовослужбовців, а також сприяють працевлаштуванню військовослужбовців строкової служби.

У Франції основною формою просвітницької та виховної роботи з військовослужбовцями є проведення занять з курсу патріотичного виховання та громадянської освіти, яке триває одну годину на тиждень. Програма цього курсу охоплює різноманітні питання, включаючи внутрішню і зовнішню політику Франції, міжнародне становище, військове будівництво, історію Збройних сил, а також бойові традиції з'єднань і частин.

Аналізуючи особливості виховного процесу у Збройних силах Великобританії, слід зазначити, що основною його метою є формування усвідомлення кожним військовослужбовцем того, що національні інтереси країни завжди мають переважати. Крім того, важливо:

а) Акцентувати увагу на «миротворчій ролі» британських збройних сил та їхньої «особливої місії» у даному регіоні.

б) Перекопувати військовослужбовців у необхідності потужного вітчизняного ядерного потенціалу для попередження будь якого можливого нападу.

в) Запобігати виникненню пацифістських настроїв серед військовослужбовців [8, с. 22].

При вихованні патріотизму в Збройних силах Великобританії велика увага приділяється пропаганді, спрямованій на підвищення рівня бойової готовності та розвитку необхідних навичок для захисту країни. Цьому сприяють знання про

військові традиції, такі як відданість своєму виду Збройних сил, роду військ, частині чи підрозділу, а також впровадження нових армійських звичаїв для подолання консервативності та стереотипності мислення. Особлива увага також приділяється розвитку тісних «партнерських» відносин з союзниками та впровадженню нових форм співпраці.

В контексті популяризації національного характеру, основою якого є захоплення історією, армійське керівництво активно працює над закріпленням у свідомості особового складу віри в переваги «англійського способу життя» та загальної величчї британської нації. З цією метою підтримується ідея про колишню «величчї Великобританії».

Дуже цікавий досвід має Ізраїль, країна, яка, хоч і не є членом НАТО, активно співпрацює з цим блоком. В Ізраїлі створена одна з найефективніших систем навчання кадрів для армії та формування високого рівня патріотичного виховання, де готовність віддати життя за свою країну та релігійні цінності вважається ключовою. Більшість громадян Ізраїлю зобов'язані відслужити у війську. Після досягнення 18-річного віку всі ізраїльтяни обох статей підлягають призову до армії. Жінки бездітного статусу та неодружені до 26 років вважаються призовниками, але деякі з них можуть бути звільнені від служби за умови дотримання релігійних норм.

Система навчання в Ізраїлі тісно взаємодіє з реальним вирішенням бойових завдань. Курсанти витрачають значну частину свого часу на полі та на навчальних майданчиках, де негайно втілюють отримані теоретичні знання у практику. Основний акцент робиться на розвитку практичних навичок командування підрозділами серед майбутніх офіцерів. Виховна робота спрямована на формування високого рівня патріотизму та професіоналізму, з метою готовності офіцерів виконувати бойові завдання усвідомлено та відповідально.

Висновки і перспективи подальшого розвитку. Отже, аналіз процесу формування патріотизму в військових колективах закордонних армій розкриває деякі ключові аспекти. Слід відзначити, що патріотичне виховання, навчання та морально-психологічна підготовка військовослужбовців, які служать у арміях країн НАТО та отримують освіту в їхніх вищих навчальних закладах, переважно проводяться за єдиним стандартом, з урахуванням національних особливостей та виховних традицій офіцерського корпусу.

Проте, на практиці спостерігаються різноманітні методи підготовки офіцерів у різних країнах. Наприклад, у французькій армії наголос робиться на курсовому підході до навчання та виховання, з активною участю громадянських фахівців. Велика Британія визначається індивідуальним підходом до виховання, з урахуванням особистісного характеру та індивідуалізацією процесу фор-

мування морально-бойового духу. У Німеччині ключовим аспектом є психологічна адаптація майбутніх офіцерів до умов сучасних збройних конфліктів. США виокремлюються багаторівневою системою навчання та виховання для офіцерів.

Відтак для підвищення морально-психологічної стійкості та посилення патріотичного виховання українських військовослужбовців важливо також проаналізувати та застосувати ключові виховні практики армій провідних країн світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гай-Нижник П.П., Чупрій Л.В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2014. 84(5). С. 465–471.
2. Бухун А. Досвід патріотичного виховання та громадянської освіти військовослужбовців в арміях передових країн світу. *Витоки педагогічної майстерності*. 2015. Випуск 16. С. 3–12.
3. Джурі І. Підготовка кадрів з ідеологічної роботи у Збройних силах США. *Зарубіжний військовий огляд*. 1990. № 9. С. 17–18.
4. Кудрявцев Ю.М. Підготовка командних кадрів до виховної діяльності у вузах США, Німеччини та Великобританії. *Зарубіжний військовий огляд*. 2001 № 5–6. С. 20–24.
5. The US Army / Marine Corps Counterinsurgency Field Manual. Washington: Forward. 2007. 346 с.
6. Уткін В.Є. Особливості виховної роботи у ЗС США, Великій Британії, та Франції. *Зарубіжний військовий огляд*. 2001. № 11. С. 8–12.
7. Brüggemann, A. Berliner Colloquium 2001 der Clausewitz – Gesellschaft der Bundesakademie für Sicherheitspolitik. *Europäische Sicherheit*. 2001. № 9. S. 54–86.
8. Lind, W.S., Nightengale, K., Schmitt, J.F., Sutton, J.W, & Wilson, G.I. The changing face of war: into the fourth generation. *Marine Corps Gazette, Quantico, Virginia*. 1989. № 13. S. 22–26.